

EGY RÖVIDNADRÁGOS TANÍTÓ

Pákolitz Istvánról

Pákolitz István költő kemény időkben, a Tanácsköztársaság bukását követően 1919 szeptemberében született Pakson, élete e város, valamint Kalocsa és Pécs háromszögében telt 1996-ban bekövetkezett haláláig. Családjában a legkisebb, hetedik gyerekként cseperedett föl, de sorsa korántsem alakult meseszerűen, mivel nagy szegénységben éltek. Pista bácsit személyesen utolsó éveiben ismertem meg, a kilencvenes évek elején, amikor ő már túl volt a hetvenen, s rendszeresen bejárt keddenként a *Jelenkor* régi szerkesztőségébe, ami a pécsi Széchenyi tér 17. szám alatt működött, s már a lap létezése előtt, az ötvenes évektől a helyi írók találkozóhelye volt. Igaz ugyan, hogy neve akkor égett a tudatomba, amikor a dombóvári gimnázium könyvtárának folyóirat-olvasójában '80-ban kinyitottam a kihívóan sárga folyóiratot, és megjegyeztem, hogy „szerkesztő: Pákolitz István”. Aztán, huszonöt éve ennek immár, a hetvenötödik születésnapjára, 1994-ben mintegy negyven percre vágott portrébeszélgetést készítettem vele a Pécsi Városi Televízió számára. Akkoriban, még a hatvanas évek elején elnyert József Attila-díj és más kitüntetések után, Paks, majd Pécs díszpolgáraként elismerései teljében látszott lenni, mára azonban emlékezete igencsak megkopott.

Gyerekként családjának komoly dilemmát jelentett, mitévők legyenek vele, taníttatása szinte lehetetlennek tűnt, ugyanis apja harangozóként és sekrestyésként 65 pengőt keresett, a kalocsai érseki tanítóképző kollégiumában azonban 80 pengő volt a taksa. Végül mégis ott tanult, de húszpengős albérleti szobában, a kor szegényei közt bevett gyakorlat szerint kosztos diákként, a hét különböző napjain más és más módosabb ház kapuján kopogtatva élelemért, aminek tapasztalatait *Bögrésdiákok* című kisregényében örököltette meg. A tanítóképző diákújságjában láttak napvilágot először a versei, országos lapban először Herczeg Ferenc *Új Idők*jében jelent meg nyomtatásban 1943-ban, emlékei szerint Csathó Kálmán javaslatára „Pakai” néven. Visszaemlékezése szerint Ady nagy hatást tett rá, bár szerelmi költészetét, a Léda-verseket morális okokból fenntartással kezelte. Mivel a korabeli oktatás nem az irodalmi érték, hanem ideológiai szempontok alapján orientált, önmagára hagyatkozva nehezen tudott tájékozódni, csapongó érdeklődése hol Reviczky, hol Vajda János, máskor Tompa Mihály felé terelte, sőt egy időben Mécs László költészetét nagyobbra tartotta Adyénál. Ugyanakkor a *Színházi Élet*ben olvasott egysoros idézet, az „Éltem – és ebbe más is belehalt már” azonnal József Attila felfedezésére indította. Míg a kortárs költészet iránt az iskolában kevés használható támpontot kapott, a klasszikus költészet szerzőit, műveit kívülről kellett fújniuk. Aztán Thurzó Gábor *Élet* című lapjában jött még néhány verse, azt követően a háború miatt költői pályája megszakadt.

A kalocsai stúdiumokat bevégezve tanító lett egykori iskolájában, ám 1945-ben maglódi állását feladta, mivel nem tudott megélni, s a Paks melletti Cseresznyéspusztán vállalt tanítói állást. Ekkortájt életre szóló trauma érte, amikor két lovas rendőrrel találkozva a rövidnadrágos, biciklis pusztai tanítót egyikük, aki részegen imbolygott a nyeregben, felpofozta, revolverrel fenyegette. Elmondása szerint a megaláztatás, az oktalan erőszak mély sebet ütött lelkén, ezt követően hatéves belső emigrációba vonult. Bizalma megingott a demokratikusnak hirdetett átalakulásban, az ebből a léthelyzetből fakadó verseit, melyek nem feleltek meg a hivatalos kultúrpolitikának, rejtegette.

Aztán tanítói-tanári továbbképzésre Pécsre került 1952-ben, ahol kapcsolatba lépett a Szántó Tibor szerkesztette *Dunántúl* című pécsi folyóirattal, ebben 1953-ban közölték elő-

szőr versét. Ismét a nyilvánosság elé lépett tehát műveivel, amelyek napvilágot láttak az *Új Hang*, a *Csillag*, és a *Tiszatáj* folyóiratokban is. '55-ben Pécsre költözött, ahol a Baranya Megyei Tanács művészeti főelőadójaként dolgozott '68-ig, s az '58-ban induló *Jelenkor* munkatársa lett, '59-ben az Írószövetség helyi csoportjának kinevezett titkáráként a lap irányvonalának figyelemmel kísérése is feladatává vált. '62-től pedig mint megválasztott titkár vett részt a folyóirat „társadalmi bizottságában”. Tényleges, főállású irodalmi szerkesztői működése a folyóiratnak már ahhoz az időszakához kötődik, amit Szederkényi Ervin neve fémjelez, ekként 1968 és 1980 között dolgozott. A fiatalok kézírataival foglalkozott főként, erről a tevékenységéről Esterházy Péter is megemlékezett egy szintén tévés pécsi interjúban, mivelhogy kezdő íróként tőle kapta vissza első írásait a *Jelenkor* szerkesztőségéből. Számtalan fiatal alkotót bátorított és bírált leveleiben, ízlését és a költői mestersegbeli szempontokat következetesen érvényesítve.

Pákolitz István Szabó Lőrinc szavával vallotta, hogy „a költő hasznos akarat”, neveltetéséből fakadóan az önmagáért művelt művészet eszméjétől idegenkedett. Szerelmi lírája monogám, élethosszig társához, feleségéhez szól, szöges ellentétéként Ady „héjanászos” ütközeteinek. Érdekes módon vegyült költészetében a családi és iskolai örökség vallásossága a régi társadalmi rendnél igazságosabbat ígérő eszmékkel. Bibliai témájú verseiben gyakran visszafejti a történetekben rögzült magasztos tartalmakat, s a halászok, pásztorok és más nincstelenek állapotának, szerepének „realista” újramondásával, helyenként profán, népies hanggal formálja meg választott tárgyát. Mindvégig vérbeli plebejus lírát alkot, se szeri, se száma azoknak a versbeli figuráknak, akik a szegények, elesettek tömegéből valók, s vagy a második világháború előtti időkből idézi meg őket, vagy épp a létező szocializmus kortársi idejéből. Plebejus alkata akkor is működésbe lép, ha olykor komoly világkérdést boncolgat művében: szinte menetrendszerűen érkezik a vers végén az antiintellektuális reflexió, nehogy túlzottan sok legyen az okoskodásból... Bizonyára alkatának e sajátossága is ellene hat annak, hogy társadalmi kérdéseket feszegető művei általában nem válnak a korabeli ideológia foglyává, s nagyobbrészt megmaradnak a jobbításra törő baloldali humanizmus eszmekörében. A visszatekintő, emlékidéző, nemritkán elégikus perspektíva gyakori vonása költészetének, ez a hatvanas években is jellemző, nem csupán öregkori pályaszakaszára, ahogy a természetis képből kiindulva az elmúlásra kifutó költemények sem. Kötetei előrehaladtával megizmosodott (ön)ironikus-szatirikus hangja. Az évtizedek múlásával egyre gazdagodott a pécsi irodalmi hagyományhoz való kötődése, Janus Pannoniustól kezdve Csorba Győzőn át Bertók Lászlóig minden kollégájához írt verset. Elsősorban a zenei-formai jegyek felől közelített a költéshez, ez gyerekek számára írt versesköteteiben is jól megfigyelhető.

Pákolitz István költői nyelve a dunántúli dialektus gyakran sváb szavakkal kevert változatából építkezett. Pályájának második felében, különösen a gyerek- és ifjúkorra visszatekintő verseiben alkalmazta e tájnyelv szavait, nemritkán ironikus hatást keltve. (Például a „rehült”, azaz tönkrement lábbeli, a ruhát nem szabad „rifúni”, azaz szaggatni ('raufen') stb.) Az interjúban aztán korábbi önmagát korrigálva úgy nyilatkozott, hogy egy kissé talán eltúlozta a „vidékiség” jegyeit költészetében. Berzsenyi példáját idézve elmondta, hogy a sértődöttség benne is nagyon nehezen oldódott. Az alacsony származás, a falusi gyerekkor kulturális hátrányaival számot vetve érzékeny volt a vidékiség stigmájára, ezért sok versében ő maga emelte – védekezéséként? magyarázatként? – megformálva a szöveg homlokterébe élete e részleteit.

Negyedszázada, a tévés interjúban három ifjúkori vágyáról számolt be. Az első, hogy azt a lányt vegye feleségül, akibe szerelmes volt, a második, hogy abban a maglódi iskolában lehessen tanító, amelyben tanult. Csak a harmadik volt a sorban a költővé válás. Végül mindegyik kívánsága teljesült, s akkor talán az életét mégis a népmesék legkisebb gyerekének sorsaként kell elgondolnunk.